

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПРИ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ

Перегудова Тетяна В'ячеславівна

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник сектору економіки праці

відділу соціоекономіки праці

*Державної установи «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»*

Тривалий час в Україні формувалося інституційне середовище із забезпечення принципів гідної праці, соціально-відповідального бізнесу, формування засад соціальної мобільності для більш високого рівня соціальної якості та інклюзивного суспільства. Безумовно, залишалися сфери, які потребували на інституціалізацію, особливо такі як освітня, медична, соціальна, наукова, сфери регулювання економічної активності тощо.

Війна України та Росії призвела до катастрофічного впливу на економіку, ринок праці та соціальну сферу. Війна відкидає Україну у своєму розвитку на десятки років, що негативно відобразиться на індексі людського розвитку, тенденції за яким до пандемії Covid-19 були позитивними. Одним із негативних соціальних наслідків національного ринку праці в наслідок війни є зниження рівня доходів громадян через спади в економіці. Економічний спад спричинив проблеми на національному ринку праці. Вже втрачено біля 5 млн робочих місць. Відбулося зниження рівня зайнятості, що призвело до зниження рівня доходів та збільшення чисельності осіб, які зіткнулися з проблемою бідності. Подальше затягування війни створює передумови адаптації українців у країнах-реципієнтах, що створює загрозу безповоротної еміграції.

За даними НБУ спад ВВП у четвертому кварталі 2022 р. поглибився до 35% у річному вимірі. Рівень безробіття в середньому у 2022 р. сягнув рівня 25–26%, що відповідає 3,2 млн безробітних осіб [1, с. 5, 26].

Спади в економіці, безробіття негативно вплинули на доходи населення. Реальна заробітна плата у 2022 р. зменшилася на 27% у порівнянні з попереднім роком. Тенденцію змін за 2010–2022 рр. наведено в табл. 1.

Як свідчить тенденція реальна заробітна плата завжди відставала від номінальної, але зараз зниження є колосальним і тягне за собою низку критичних наслідків щодо купівельної спроможності населення та виживання.

**Темпи зміни номінальної та реальної заробітної плати у 2010–2022 рр.
(у відсотках до попереднього року)**

	Номінальна заробітна плата	Реальна заробітна плата
2010	117.6	110.2
2011	117.7	108.7
2012	114.9	114.4
2013	107.4	108.2
2014	106.0	93.5
2015	120.5	79.8
2016	123.6	109.0
2017	137.1	119.1
2018	124.8	112.5
2019	118.4	109.8
2020	110.4	107.4
2021	120.9	110.5
2022	-112.0	-127.0

Джерело: [2; 3]

За результатами аналітичного звіту «Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дванадцята хвиля дослідження», підготовленого Центром економічного відновлення, НДО та Gradus Research, 36% опитаних втратили роботу після початку війни; для 76% зменшився дохід; 48% не впевнені, що будуть отримувати дохід у майбутньому [4, с. 94–95].

Особливостями підтримки доходів в умовах воєнного стану є збільшення видатків на соціальне забезпечення населення. Варто зазначити, що в умовах війни рівень доходів населення підтримується здебільшого за рахунок соціальних виплат, а не за рахунок продуктивності праці, що з одного боку підтримує купівельну спроможність населення, а з іншого порушує економічні закони.

В бюджеті України на 2023 р. передбачено 447,6 млрд грн на соціальний захист та забезпечення, що є другим пріоритетом видатків, і становить 16,95%. На першому місці – національна безпека і оборона країни, що складає 1141,1 млрд грн або 18,2% ВВП [5]. Нагадаємо, що в 2021 р. сума державних витрат на соціальний захист та забезпечення населення становило 354,95 млрд грн., що відповідає 19,2% до загальних видатків та 6,5% до ВВП [6, с. 13].

Доходи населення підтримуються виплатами на проживання ВПО (Постанова Кабінету Міністрів від 20 березня 2022 р. № 332). З метою вирішення проблеми розміщення ВПО у регіонах-реципієнтах надається компенсація витрат за тимчасове розміщення (перебування) ВПО (Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 333).

Серед програм підтримки бізнесу набула попиту з боку роботодавців така допомога як отримання компенсацій витрат роботодавців на

заробітну плату при працевлаштуванні ВПО під час дії воєнного стану (Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331). Відбувається релокація бізнесу. Уряд намагається підтримати бізнес шляхом програми «Доступні кредити 5-7-9%» та грантової програми «єРобота» тощо. Завдяки урядовій підтримці бізнес поступово адаптується до військових умов, хоча і в надзвичайно складних умовах.

Для збереження економічних та соціальних досягнень ПРООН запускає нову програму для подолання соціально-економічних наслідків війни в Україні, яка буде спрямована на підтримку урядового реагування на кризу та надання державних послуг; залучення людського капіталу, економічного потенціалу та природних ресурсів України для забезпечення термінових гуманітарних потреб та посилення стійкості, соціально-економічного відновлення; зміцнення установ та громадянського суспільства для підтримки соціальної структури, захисту прав людини та забезпечення інклюзивних підходів, захисту і розширення можливостей усіх людей [7].

Під час відновлення економіки після війни для забезпечення відповідного рівня доходів варто звернути увагу на наступні моменти. Відновлення економіки України має відбуватися на основі комплексної стратегії соціально-економічного розвитку на основі чіткого визначення проблем національного ринку праці та в системі соціального захисту населення. При формуванні національної стратегії соціально-економічного розвитку слід враховувати норми Концепцій соціальної якості життя, інклюзивного розвитку, соціальної мобільності та гідної праці.

Збільшення приросту ВВП є необхідною умовою вирішення проблем ринку праці України, але щоб середньостатистичне населення відчувало позитивні зміни в економіці важливо, щоб частка фонду оплати праці у ВВП збільшувалась.

Слід звернути увагу на удосконалення державного регулювання зайнятості, що має полягати у перегляді структури ВВП та зайнятості за секторами економіки з урахуванням як досягнень розвинених країн світу, так і національних особливостей. На основі дослідження структури попиту та пропозиції робочої сили визначити пріоритети її зміни.

Слід продовжити роботу з забезпечення рівної оплати за працю рівної цінності, над чим проводилась активна робота до війни.

Слід подолати проблеми стагнації, трудової вичерпності та нераціонального попиту на робочу силу, низького рівня зайнятості та продуктивності праці, спрямованості роботодавців на дешеву робочу силу, що обмежує інноваційний розвиток.

Проблема неефективного використання трудового потенціалу охоплює низку питань, пов'язаних із продуктивністю праці, гідною

працею та її оплатою тощо, що потребує комплексного моніторингу та розробки комплексної програми дій з її дотримання.

Важливим є розвиток інклюзивних інститутів реєміграції населення.

Слід спрямувати політичні, наукові та освітні ресурси на удосконалення освіти в Україні відповідно до сформованої в подальшому стратегії соціально-економічного розвитку.

Слід приділити увагу подальшому удосконаленню системи соціального захисту населення з посиленням активної політики зайнятості та практик підтримки молоді при переході від освіти до роботи.

Важливо сприяти розвитку інклюзивного суспільства, сприяти повній та продуктивній зайнятості, гідній праці для подолання проблем виключення, бідності та забезпечення підвищенню соціальної якості суспільства для стійкого підвищення рівня життя населення, що відповідає меті 8 порядку денного сталого розвитку до 2030 р. [8].

Список використаних джерел:

1. Інфляційний звіт Національного банку України. Січень 2023 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.

2. Праця України 2021. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск І. В. Сенік. 208 с. С. 82. URL: ukrstat.gov.ua.

3. Ukraine. Request for purchase under the rapid financing instrument – press release; staff report; and statement by the executive director for Ukraine. International Monetary Fund. IMF Country Report № 22/323. 37 p. P. 16. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/10/19/Ukraine-Request-for-Purchase-Under-the-Rapid-Financing-Instrument-Press-Release-Staff-524913>.

4. «Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дванадцята хвиля дослідження». Аналітичний звіт. Жовтень 2022 р. Центр економічного відновлення, НДО та Gradus Research. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf.

5. Бюджет 2023 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.

6. Соціальний захист населення України 2021. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск І. В. Сенік. 129 с.

7. ПРООН запускає нову програму для подолання соціально-економічних наслідків війни в Україні. UNDP Україна. 11 квітня 2022. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2022/undp-launches-new-programme-to-address-the-socio-economic-impact.html>

8. Decent work and the 2030 Agenda for sustainable development. URL: <http://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/lang--en/index.htm>.